

Невенка МИТРОВИЋ

**Б О К А: ГЛАСНИК ЗА ОПЋЕ ИНТЕРЕСЕ БОКЕЉА,
КОТОР, 1908/1909. ГОДИНЕ
(Поводом сто година од покретања Листа)**

Кључне ријечи: Бока: гласник за опће интересе Бокелја, др Филип Лазаревић, др Рудолф Сарделић, Душан Вукасовић, Котор, новинарство, Акционарско друштво Бокешка штампарија.

23. јануара 2008. године навршило се 100 година од покретања првог листа у Боки Которској, под називом БОКА: гласник за опће интересе Бокелја, што је, без сумње, значајан јубилеј у културној традицији Боке Которске.

Од публикавања прве периодичне публикације у Боки Которској 1841. године до почетка 20. вијека, односно оснивања Акционарског друштва Бокешка штампарија 1907. године, појавило се неколико наслова, углавном годишњака (*Catalogus cleri et Dioecesis Catharensis, Шематизам Епархије Бококоторско-дубровачке и спичанске, Бока: мали српско-народни књижевни забавник за српску младеж, Програм Ц. К великог гимназија у Котору, Programma dell' scuola nautica in Cattaro...*), који су штампани у Венецији, Дубровнику, Сплиту, Задру, Новом Саду..., јер без штампарије у непосредном окружењу није било могуће публикавање дневних новина и недјелника.

Подсјећамо да су имена тројице Бокелја: Андрија Палташић, Јеролим Загуровић и Стефан Паштровић златним словима уписана у историји штампарства. „Са својим изузетним приматом првог штампара међу јужним Словенима по времену јављања, са преко 40 садржајно значајних инкунабула, мајсторског умјетничког домета“¹, на латинском и италијанском језику, које представљају најуспјелија остварења раног венецијанског штампарства, радила је Палташићева штампарија у Венецији 1477-1499. године, само 22 године послије Гутемберга. Истакнута которска породица Загуровићи (Zaghuri) дјелатношћу Јеролима Загуро-

¹ Др Милош Милошевић, Андрија Палташић Которанин, Цетиње, 1994, стр. 15

вића око 1569-70. године, такође у Венецији, „с много части се умешала у историју српске штампане књиге“² - написао је Мирослав Пантић. „Стефан Паштровић документује се у штампарству као издавач или наручилац последње српскословенске књиге из XVI века, као и који дан касније штампаног маленог буквара, обоје трудом штампара Саве Дечанца...“³ Ипак, тек крајем 18. вијека почиње штампарска дјелатност на територији Боке Которске. Из Млетака је у Котор 7. јуна 1798. године допремљена штампарија Франћеска Андреоле, која је радила само четири године, до 1802. године. У Андреолиној штампарији штампане су латиницом и ћирилицом: разне књиге, плакати, прогласи народу, које је доносила аустријска власт.⁴

Након више од једног вијека од престанка рада штампарије Франћеска Андреоле, 20. фебруара 1907. године, у Котору је основана Бокешка штампарија а.д. као друштво са ограниченим јемством, чији је предмет пословања „вођење штампарског, књижарског и издавачког обрта, те трговине папиром, тисканицама и канцеларијским прибором на велико и мало“⁵, а основни капитал 20 000 круна. За оснивање Бокешке штампарије везују се имена угледних Бокеља др Рудолфа Сарделића и др Филипа Лазаревића. Међу првим насловима штампаним у Бокешкој штампарији у Котору јесте лист Бока: гласник за опће интересе Бокеља. У Бокешкој штампарији штампани су и: *Бока: велики илустровани календар* (1909-1914), који је покренуо и уређивао игуман Манастира Бања код Рисна, Дионисије Миковић, *Дневни вјесник*, (1912), омладински лист *Прољеће* (1912), затим периодичне публикације које су до 1908. године штампане ван Боке Которске: *Програм Ц. К. Научничке школе у Котору*, *Извјештај Ц.Кр. Велике гимназије у Котору*, *Извјештај Приватне дјевојачке трговачке школе*, *Шематизам Епархије бококоторско-дубровачке и спичанске*, *Shematismus seu statis personalis et localis dioecesis catharensis*, *Глас Боке*, *Дубровник*, извјештаји и правила разних установа и друштава која су дјеловала у Боки Которској. Бокешка штампарија је публиковала и значајан број монографских публикација, између осталих дјела: Његоша, епископа Боберића, Дантеа, Т. С. Виловског, И. Стјепчевића, А. Беласа, Г.Вуковића, А. Лазаревића, Т. Поповића, др А. Митровића...

² Пет векова српског штампарства 1494-1994, Београд, 1994, стр. 116

³ Нико С. Мартиновић, Штампарија Франћеска Андреоле, Историјски записи, Цетиње, књ. 10 св. 2/1954, стр. 516

⁴ Ibid. стр. 196

⁵ Душан Ј. Мартиновић, Црна Гора у Гутемберговој галаксији, Подгорица, 1994, стр. 187

Новине имају снажан и многострук утицај на јавни живот и формирање јавног мњења. У вријеме када нијесу постојали: радио, телевизија и интернет, утицај новина, као јединог медија, био је доминантан. Хегел је навиком читања дневне штампе назвао „лаичка јутарња молитва“⁶. Посредством новина читалац добија сазнања из различитих сфера друштвеног живота: политике, привреде, културе и актуелне информације од локалног до међународног нивоа. И онда када су у „ливреји“, субвенционисане да би заступале становишта државе као инструмент за манипулисање јавним мњењем, када власт ригорозно примјењује цензуру и када власник креира уређивачку политику, према својим потребама и интересима, новине представљају слику времена у којем излазе. Такође, значајан су извор за истраживаче, понекад чак једини. Дешава се да о значајним догађајима, или личностима, не постоји архивска грађа, или неки други писани траг, изузев новинских текстова, које, у том случају, треба користити са великом опрезношћу.

И лист *Бока: гласник за опће интереса Бокелја* слика је времена у којем је излазио и незаобилазан извор за истраживаче. Убрзо након оснивања Акционарског друштва Бокешка штампарија у Котору, неколико угледних Бокелја покренули су лист *Боку*, првијенац бокелске журналистике, који нажалост само кратко помињу у својим истраживањима и пописима Нико С. Мартиновић и Мирослав Лукетић. Међутим, не налазимо га у попису 689 наслова периодичних публикација који је сачинио Јеремија Д. Митровић у књизи *Грађа за историју и библиографију српске периодике до 1920. године*. Лист је почео да излази 23. јануара 1908. године. До броја 52 Лист је излазио седмично (четвртком), а надаље, два пута седмично (сриједом и суботом). Престао је да излази 30. децембра 1909. године, објављивањем 153. броја. Писма, ћирилица и латиница, равноправно су заступљена, а „... лист Боку прима преко хиљаду честитих Бокелја и на дому и на страни“⁷, што је значајан број и веома важно сазнање да су претплатници били и Бокелји исељеници, који се повремено јављају у рубрици Дописи.

Уводник 1. броја оцјена је општег стању у Боки Которској и обраложење потребе покретања Листа. „Ето мал да не читав вијек, како Бока Которска у сваком погледу опада. И ако је у томе дијелила судбину Далмације, ипак су ударци били тежи и бројнији, а посљедице осјетљивије. Ко би испричао све јаде, који су овај крај задесили? Статистика исељавања најрјечитије говори, а рушевине најбоље свједоче, што је негда Бока била, а на што је спала...

⁶ Ђовани Гоцини, Историја новинарства, Београд, 2001, стр. 15

⁷ Бока: гласник за опће интересе Бокелја, Котор, 1908/бр. 28, стр. 1

Др Филип Лазаревић (1877-1960)

Потреба нас је таког рада побудила; пресудност часа одлучила; а досадањи макар и скромни успјеси осоколили, да издавањем овог листа послужимо замисли, да се Бока препороди удруженим радом својих синова на дому и по свијети око свих грана народног добра и тим очува роду.

Гдје је било снаге, да се читав вијек патња и кушња издржи, ту мора бити и људи кадрих да сакују сами себи нову срећу. Код њих ће наћи одзива поклич: Браћо Бокелји! Удружите се и радите!“⁸

Први издавач листа био је Др Филип Лазаревић (1877-1960), љекар, културни и привредни прегалац, политичар, а како је примијетио Михаило П. Миљанић, неправедно заборављена личност, која се помиње само на списку љекара – добровољаца у Балканском рату. Потиче из угледне грбальске породице кнезова и гувернадуре. Школовао се на Цетињу, у Дубровнику, Котору, а студирао, најприје књижевност, а затим медицину у Бечу. По завршетку студија вратио се у Котор и радио као љекар. Али, ангажовао се и на другим пољима рада у жељи да доприне се напретку Боке Которске. Са неколико угледних Бокелја био је оснивач: *Српске бокешке штедионице (1905)*, *Прве бокешке глинене индустрије (1905)*, *Бродарског друштва Бока (1906)*, *Бокешке штампарије (1907)* и издавач листа *Бока: гласник за опће интересе Бокелја (1908)*. Био је добровољац у Балканском рату. Одликован је орденом св. Саве, затим Даниловим крстом и орденом Југословенске круне. Био је предсједник Народног вијећа Котора 1918. године, народни посланик 1931. године, а сенатор 1936. године. Други свјетски рат провео је углавном у окупаторским затворима, интернацији и повремено на слободи. На основу доступних биографских података може се закључити да је као хуманиста, интелектуалац и родољуб и поред великих животних искушења остао досљедан истинским људским вриједностима и својим идеалима. Лист *Бока* више пута је објавио захвалнице његових пацијената.

Др Рудолф Сарделић (1876-1954), адвокат у Котору и Херцег-Новом, државни савјетник у Београду, био је и први одговорни уредник листа *Бока*. Пријатељ Мирка Комненовића и његов сарадник у раду на организовању привредног препорода Боке „...поред одличне правне спреме, важио је као добар економиста и врстан организатор. Одмах је почео помагати Миркова настојања и заједнички су израђивали план о привредном препороду Боке Которске, које је требало да дође одоздо, из народа, јер се била потпуно изгубила вјера да може доћи одозго, наме од аустријских владајућих кругова“⁹. Дионисије Миковић је забиљежио: „Ко је и једном помљиво преглегао хотел Боку, тај са потпуним правом може да честита друштвеном предсједнику г. Мирку Комненовићу и његовом замјенику др Рудолфу Сарделићу, који су знали, хтјели, смјели и могли, а што је најважније и успјели да савладају све оне те-

⁸ Бока: гласник за опће интересе Бокелја, Котор, 1908/бр. 1, стр. 1

⁹ Игњатије Злоковић, Мирко Комненовић, Бока: зборник радова из науке, културе и умјетности, Херцег-Нови, 1982/бр. 13-14, стр. 110

шкоће које ометаху градњу овог хотела¹⁰. Првих година 20. в., заједно са: Мирком Комненовићем, др Филипом Лазаревићем, браћом Ђуром и Васом Вукотићем, др Јовом Стефановићем и др Радојем Јовановићем сврстава се међу најактивније чланове Покрета за привредни препород Боке Которске. Њиховим залагањем основани су значајни привредни субјекти: најприје, *Српска бокешка штедионица (1901)*, *Српска кредитна задруга у Херцег-Новом (1904)*, затим неколико земљорадничких задруга, *Рибарска задруга у Баошићима (1906)* и *А. д. Бокешка штампарија (1907)*, посебно важна као предуслов за покретање гласила Покрета, *Бока*: гласник за опће интересе Бокеља. На пословима уређивања листа Др Рудолф Сарделић је остао до јуна 1909. године, односно закључно са 98. бројем. За вријеме његовог уредничког рада заплијењена су два броја, 21. и 51. број. Један од заплијењених текстова односио се на извјештавање о „Афери са бомбама“, а бранилац оптужених у судском процесу је био др Рудолф Сарделић.

Крајем децембра, дакле, након готово годину дана излагања, уредништво се први пут обратило читаоцима. Критике на рачун Листа, највјероватније су биле повод да уредништво критички сагледа свој годишњи рад и образложи извјесне промјене у уређивачкој политици. „Жао нам је, што се у потоње вријеме нијесмо могли бавити интензивније ужим питањима наше Боке и Приморја, али тешка времена, која су настала, морала су свратити пажњу на политичку кризу, која је и читав свијет заокупила, а камо ли не наш народ, кога се у првом реду тиче... Ништа није савршено а најмање хоћемо то да кажемо о овом листу. Но ми се надамо, да ће сви искрени пријатељи народног напретка и узети у обзир да је сваки почетак тежак, да су тешке жртве, које намеће издавање листа, а још теже неприлике, које настају из несрећености стања и омета с десна и лијева... Свакога се задовољити не може, а најмање оне, који само умију оговарати другог који ради и за то што ради, а сами нијесу кадри ништа урадити“¹¹.

Након доношења одлуке да Српска народна организација у Боки Которској преузме издавање Листа, у саопштењу за читаоце, које су потписали оснивачи др Филип Лазаревић и др Рудолф Сарделић, се каже: „У име своје и својих другова у раду данас се праштамо са нашим читаоцима, те им у првом реду захваљујемо на помоћи и повјерењу а нарочито на доброту, којом су разумијевајући потешкоће праштали недостатке, опажане на уређивању листа. Они су нас тим задужили а уједно и добар примјер дали, да се уважајује, е смо слаби и немоћни, да од

¹⁰ Бока: велики илустровани календар за годину 1913, Котор, 1913, стр. 114

¹¹ Бока: гласник за опће интересе Бокеља, Котор, 1908/бр. 50, стр. 1

једне све не иде, а да не треба почетника осудити, с погрешака већ га соколити на бољи рад. На томе им хвала, јер су тим много допринијели, да су се наше опће прилике данас и средиле...Сада сматрамо својом дужношћу, да свима Бокелјима препоручимо најтоплије, да унапријед својски и одушевљено потпомогну овај лист, као једну од главних полу-га нашег опћег напретка. Нека га подржавају као и сваку другу нашу опћу установу. Ако је кога до сада што пријечило, да буде пријатељ листа, та препона сада сасвим отпада, пошто је лист постао опћим споразумом орган заједничког рада¹².

Почев од 99. броја Лист је преузела Српска народна организација у Боки. На првој сједници Главни одбор, између осталог, закључио је, у договору „...са досадањим власницима листа „Бока“ да га преузме као свој орган“¹³. Новоименовано уредништво читаоцима кратко представља концепт будуће уређивачке политике „...Програм је Боке оно исто, што је и задаћа одбора Српске народне организације - претежно економске нарави – јер су нам по духу времена ова питања постала животна питања... Поред овог задатка економске нарави неће се изгубити из вида ни политичка питања, која засијецају у интересе нашега народа.

Нећемо се бавити политиком вишег стила, јер је у великим питањима наш глас одвећ слаб. Давати ћемо само мишљења и одушка нашим осјећањима у националним питањима, према потреби устајати на одбрану народних интереса и заговарати начело народног јединства Срба и Хрвата... Истакнута начела већ по себе јамче, да наш лист неће бити средство, преко којег се имају вентилirati личне зајевнице. Он ће само бити трибуна са које ће се говорити о опћим народним потребама.

Посао којег смо започели, сам се по себи препоручује, те молимо нашу браћу, која су на дому и у туђини, да нам пруже руку помоћи¹⁴.

За издавача и одговорног уредника именован је Душан Вукасовић, књижар у Котору, присталица Покрета за привредни препород Боке и члан Српске народне организације у Боки Которској.

Преузимајући уређивање Листа обратио се читаоцима кратким саопштењем: „Услед молбе чланова нашег Главног одбора, примам се од данас издавања и уређивања овога листа. Тврдо увјерен, да ће ме пријатељи наше народне организације у овом подухвату, потпомагати, ја ћу све своје силе уложити око напретка нашега листа, да он буде одговарати сврси, којој је намијењен, бива окупити све Бокелје и на дому и

¹² Ibid., 1909/бр. 98, стр. 1

¹³ Ibid., 1909/бр. 99, стр. 1

¹⁴ Бока: гласник за опће интересе Бокелја, Котор, 1909/бр. 99, стр. 1

оне, који су раштркани по бијелом свијету у једно коло, те да заједно порадимо за добро и процват наше уже отаџбине¹⁵.

У последњем броју је написао: „Кад је основана Српска народна организација у Боки, овај је лист постао њезиним органом и ја сам на молбу мојијех пријатеља чланова Управног одбора наше организације примио на себе тешко бреме: уређивање листа. Као што је познато организација се је распустила и ја данас, после кратког разговора растајем се са овим листом као његов издавач и уредник. Лист прелази од сада у боље руке и са другијем правцем и ја га најтоплије препоручујем досадашњим претплатницима. Свијем, онијем, који су ми за вријеме мога уређивања при руци били, не могу а да им овом пригодом јавно не речем: хвала. Поносећи се ласкавијем и незаслуженијем ријечима са којијем сам био обасут у многим писмима, која сам примио са разних страна приликом мога доласка на уредништво, овијем изразујем моју особиту благодарност. Растајући се данас, као издавач и одговорни уредник овог првог политичког листа у Боки шаљем свијем пријатељима мојијем и нашега листа скромни поздрав, желећи „Боки“ да цвјета и напредује, те да и унапријед послужи циљу, зашто су је и покренули њезини пожртвовани оснивачи“¹⁶.

Иако је Душан Вукасовић читаоцима топло препоручио Лист и пожелио успјешан рад настављачима, 153. број је, нажалост, био последњи.

Егзистирање листа *Бока: гласник за опће интересе Бокеља* неопходно је сагледати у контексту: историјских, политичких и социјалних прилика у Боки Которској у другој половини 19. и почетком 20. вијека, које карактерише: учвршћивање моћи аустријске власти, која повећава број жандарма и полицајаца, одобрава пословне концесије и привилегије својим чиновницима и пензионерима и трајно их настањује у Боки, обнавља утврђења, својим бирократским механизмима успорава сваки покушај привредног, просвјетног и културног развоја, што за последицу има управо оно незадовољавајуће стање, које је предмет првог Уводника листа *Бока* и мотив јачања Покрета за привредни препород Боке. То је вријеме наглашених политичких и националних превирања и масовног иселовање становништва у прекоокеанске земље.

Аустрија је, на цијелој својој територији, примјењивала цензуру у новинарству, како би на најбољи начин утицала на формирање јавног мњења. За листове ван њене територије, чија се уређивачка политика косила са критеријумима ригорозне цензуре, укидала је *postdebit*, одно-

¹⁵ Ibid., 1909/бр. 99, стр. 2

¹⁶ Ibid., 1909/бр. 153, стр. 2

сно ускраћивала могућност дистрибуције. Неке листове власт је забрањивала више пута, а понекад плијенила само појединачне текстове. Уредници су у том случају штампали ванредни број и на мјесту заплијењеног текста, објављивали Рјешење о забрани штампе, или остављали бјелину, што је за власт било компромитујуће. У 21. броју *Боке* заплијењен је један текст, а за 51. број штампано је ванредно издање. Уређивање Листа одвијало се између настојања да се на најбољи начин заступају: привредна, политичка и национална стремљења народа и ригорозне цензуре, која је имала могућност да лист трајно забрани. Чињеница да су само два броја била заплијењена говори да се водила веома промишљена уређивачка политика. Сагледавајући Лист у цјелости, и поред неоспорних мањкавости, тешко се могу прихватити приговори да је био лојалан режиму.

Сва збивања у Боки Лист је веома помно пратио, али је и врло вјеродостојно своје читаоце информисао и о збивањима ван Боке, у оквиру неколико сталних и пар повремених рубрика: Уводник, Подлистак, Опћинска самоуправа, Привреда, Просвјета, Политички преглед, Дописи, Домаће вијести, Разне вијести, Наши телеграми, а последње странице биле су резервисане за Огласе и рекламе. Међутим, актуелни догађаји и они од посебног значаја, добијали су простор на страницама Листа и ван установљених рубрика. Концепцијски се није много разликовао од листова који су у то вријеме излазили у окружењу.

Предмет уводне колумне Недјелника јесте значајна тема, или догађај који је обиљежио вријеме између публикација два броја, односно питање од посебног значаја за регију и њене житеље: мотив покретања Листа и промјене у уређивачкој политици и организацији, оснивање привредних и културних друштава, задругарство, тежак положај иселјеника и посљедице иселјавања, актуелни унутрашњеполитички догађаји, иступања и интерпелације бокељских посланика у Царевинском вијећу, питања односа власти према народним захтјевима и потребама, проблематика актуелних међудржавних односа, анексија Босне и Херцеговине, која је за посљедицу имала компликовање у међународним односима, устоличење епископа Епархије бококторско-дубровачке и спичанске Доситеја Јовића, значај и обиљежавање црквених празника: Савиндана, Видовдана, Божића, Ускрса, Трипундана..., незаинтересованост младих нараштаја за позив поморског капетана, несрећеност земљишних књига, почетак развоја туризма, значајни догађаји у култури на ширем простору (петсто година Универзитета Јана Хуса, Изложба у Златном Прагу)... Уводна колумна потврдила је темељну одредницу уређивачке политике Листа да подстиче привредни, духовни и културни препород Боке Которске.

Подлистак је рубрика у којој се, у наставцима, објављују текстови углавном литерарне садржине, домаћих и страних писаца. Читаоци су имали прилику да се на страницама овог листа упознају са дјелима: Чехова, Вајлда, Љубише, Матавуља, Миковића... Осим литерарних, у овој рубрици, објављени су и текстови историографског и публицистичког садржаја, говори поводом смрти бокељских првака или важних јубилеја.

Рубрика Опћинска самоуправа појављује се у првих двадесетак бројева, а касније повремено, тематски допуњена рубриком Опћински гласник, која доноси кратке информације и закључке са сједница општинских вијећа. Уредништво је сматрало да је општинска управа „главна полуга народног напретка“. „Зато јој намјењујемо нарочити ступац, у коме ће моћи општинске управе да обавјештавају јавност о свом раду и тим побуде у народу интерес за опћинске послове као и повјерење у помоћ опћина. Даље ће се дати прилика, да се свако важно питање подвргне јавној расправи како би ријешење могло што зрелије бити. Ићи ће се нарочито за тим, да се народу објасни важност опћинске самоуправе за све гране опћинских интереса, да се ојача свијест за аутономију и подигне углед опћина толико према народу, колико према другим чиниоцима. Особита ће се брига употребити да се постигне судјеловање опћина у раду око препорода Боке. Дужност је зато свих Бокеља, који су у стању, а да и најмање допринесу овим сврхама, да стварним и озбиљним расправама и обавјештењима помогну у овом погледу опћој ствари.“

Од броја 28 уводи се рубрика Политички преглед преко које читалац прати: веома живу дипломатску активност поводом кризних политичких дешавања од међународног значаја, извјештаје са Конференције великих сила, одлуке парламената европских држава, унутрашњо политичке проблеме појединих држава, службене и приватне посјете значајних личности...

Рубрике Разне вијести и Наши телеграми тематски се поклапају са рубриком Политички преглед, односно представљају кратку најаву тема које ће се публиковати у овој рубрици.

И лист *Бока*, Рубриком Расправа у „велеиздајничкој парници“, придружио се великом броју европских гласила, која су, из дана у дан, пратила дешавања везана за хапшења и монтирани судски процес Србима, оптуженима за велеиздају. Наиме, на почетку, већина страних листова отворено се ставила на страну оптужнице, да би током судског процеса дошло до потпуног преокрета, а исти листови постали најжешћи заспунници оптужених. У завршници судског процеса, стиче се утисак

да је баш, медијски притисак имао великог удјела у ослобађању оптужених.

Рубрика Дописи, резервисана за читаоце, прилика је да саопште своје мишљење, или мишљење средине у име које се обраћају, најчешће под псеудонимом: Ришњанин, Луштичанин, Један од многих, Ђ. Муч., П.А.Ж. Бијељанин, Један опћинар, Буцаклија, Грујица ... Из броја у број читамо интересантне и понекад необичне приче из свакодневног живота обичног грађанина, критике и похвале везане најчешће за комуналне проблеме: стање задужбина, изградња путева, несташица воде, примједбе на рад поште, примјере добротворних акција, информације о оснивању друштава бокелских иселеника, али и јасно исказивање подршке народним првацима и посланицима у Царевинском вијећу.

Са посебном пажњом осмишљена је рубрика Просвјета. Ријеч је о веома поучним текстовима и информацијама о модерном школству Европе. Говори се о реформи средњих школа, реформи испита зрелости, васпитању дјецe изван школе, организацији „дјечијих вртова“ и „забавишта“, а у више наврата читаоци се упознају са теоријом Фридриха Фребела, који је како Лист пише „нашао кључ наравном начину васпитања дјецe, који иде за тијем, да се упоредо развије дух и тијело дјетета“.

Иако се највећи број уводних тема односи на привредни развој, установљена је и посебна рубрика Привреда, што потврђује концепцију и мотиве покретања овог гласила. Читаоци се упознају са искуствима других, говори се о потреби планирања мелиорационих радова, оснивању задруга за воде, затим обртничких и кредитних задруга, у наставцима су објављени текстови о уљарским задругама, маслинарству, „саобраћају странаца“, гајењу свилене бубе...

Осим у рубрици Подлистак теме из културе појављују се спорадично у оквиру других рубрика, или су повод значајни догађаји, годишњице, а нажалост најчешће вијести о смрти познатих писаца и научника. Одлазак значајних личности, попут: Сима Матавуља, Риста Ковачића, Силвија Страхимира Крањчевића, Валтазара Богишића... лист је пропратио са дужним поштовањем. У кратким освртима прати се рад библиотека у Будви, Херцег-Новом, Рисну... То су углавном информације о именовању управе и организовању културним програмима, који су се дешавали поводом празника. Изузетак је текст професора Стевана Миџора, у наставцима, поводом прославе шездесете годишњице Српске читаонице у Котору.

Јавна захвалност стална је рубрика и значајан извор података, првенствено, за хроничаре и истраживаче породичних историја, а некад је то прилика да се читаоци обавијесте о својим сународницима, који су

Број 1.

Котор, четвртак 23. Јануара 1908.

Год. 1.

Котор, 22. Јануар, 1908.
 Препорука да се чита
 Препорука да се чита
 Препорука да се чита

Ево над да не читаш више, како Бока
 Которска у главног поштомача. И ако
 је у томе дјелима судбину. Давно је,
 али, су ударили била тежи и брже, а
 посљедње осветљени. Но би погрешно
 све јан,
 гласила и
 гласилом
 Бока била
 Не а
 Бока пре
 истину р
 Бока
 уштеди
 Поштомач,
 стиво и му
 за живот
 трговине
 својим че
 Народа је
 које је по
 доником
 највише
 по својој
 деловима
 да ишар

Али Бока још није себе издасала, а
 народна гласило само од своје руке. Док ње
 није заштити више-вотено из поштомача
 животних уредити и иницијално, њазаном
 гласило, она још живи и може да живи.
 Да је то збоља тако, огледа се у својим
 посљедњим година. Према је тражи
 ниша једва што комунистичка, онама се да
 није убрјана пољскога покрета животи. За-

Али наредиће се уредити поштомача, над
 у раду буду судијомачи не само Бокама
 на дому ње и Бокама не страни.
 Она погрешно судило гласило, које је
 свла расформиран по гласило, није да се
 поштомача покрети робовима гласило. То је
 уредити да се Бока оштра Бокама, да про
 ширити бурном животи поштомача, али не
 наредиће испречише или судијомачи

**100 година од покретања листа БОКА:
 гласник за опће интересе Бокеља, 1908/1909.**

ИЗЛОЖБА
 ГРАДСКА БИБЛИОТЕКА И ЧИТАОНИЦА ХЕРЦЕГ-НОВИ
 29.10. ДО 08.11.2008.

Препорука да се чита
 Препорука да се чита
 Препорука да се чита

бојем, над му је читаш више читаш по
 клани, ишито је јан?
 Чему да биш у траје прегрди своје
 ишарбола: јавно, нарочито прегрди, за
 дружелост, ишарбола и прегрди, којим
 се је обротино? Зашто да њим не прегрди
 пут напредном новим животи?
 Чему би зашто, да зашто поштомача
 тако тако гласило поштомача?
 Бокама како гласило поштомача животи

Пала да се гласило не доити уредити,
 како да она прегрди не доити гласило
 поштомача доити гласило у Бокама буду
 јавно гласило гласило: да се обротино и
 ишарбола: да доити гласило, да поштомача
 судило: у раду, да своје свла стиво на
 ишарбола: да ишарбола и шито гласило
 на свој поштомача, ишарбола и Бокама ишар
 у гласило.
 Гласило Бокама поштомача ишарбола ишар

живећи ван Боке Которске остварили висок положај у друштву, или својој струци.

Задње странице Листа испуњене су рекламама, које на посебан начин илуструју привредну активност у Боки, али читаоцима се представљају и производи и услуге привредних субјектата који дјелују ван

територије Боке Которске. Осим пропагандне димензије рекламе су веома интересантне и са графичког аспекта. У овој рубрици најављују се нови бројеви периодичних публикација и књиге, које су тек изашле из штампе. Посебно су интересантни огласи којим се нуде услуге, попут давања часова, љекарских прегледа, тражења пословног партнера и представљају својеврсну берзу рада.

За новинску информацију, и новине уопште, каже се да трају један дан. Међутим, када послјије сто година листамо лист *Боку*, цетињски *Глас Црногорца*, новосадску *Заставу*, *задарски Народни лист...*, намеће се закључак да све информације, чак и оне које ни у времену настанка нијесу имале посебан значај, временом постају онај дјелић историјског, друштвеног, културног мозаика, понекад неопходан за реконструисање догађаја из прошлости.

Са временске дистанце од равно сто година, без сумње, можемо закључити да је значај листа *Бока* вишеструк. Покретање Листа подстакло је интересовање народа да се укључи у јавни живот, да искаже своје мишљење и опредјељење о актуелним проблемима друштва у којем живи. Допринијело је бољој обавијештености и упућености читалаца у догађаје унутрашње политике, али и међународних односа, стицању извјесног политичког образовања, сагледавању економске кризе, а у одређеној мјери и стицању сазнања из области културе. И упркос тешким околностима (аустројска управа), Лист је остварио функцију информисања и формирања јавног мњења у Боки Которској почетком 20. вијека, што је свакако и био циљ. Такође, незаобилазан је извор за истраживаче: политичког, управног, привредног, просветног, културног живота, историје цркве, али и истраживаче породичних хроника. С тога листу *Бока: гласник за опће интересе Бокеља*, припада значајно мјесто у културној баштини Боке Которске, а стогодишњица од покретања овог првијенца бокелске журналистике био је повод да ЈУ Градска библиотека и читаоница Херцег-Нови организује изложбу и на тај начин обиљежи овај значајан датум у културној прошлости Боке Которске.

Иако је излазио у тиражу од преко хиљаду примјерака, колико нам је познато, до наших дана сачуван је мали број примјерака, због чега ће свакако бити сврстан у категорију раритета. Захваљујући познатом бокелском истраживачу Максиму Злоковићу и Херцеговској библиотеци је власник оригиналног комплета Листа, који је осамдесетих година откупила за симболичну своту новца. Убрзо затим комплет је ламиниран и на тај начин заштићен од даљег пропадања.

Примарни сегмент изложбе представља оригинални комплет Листа, који садржи 153 броја, од којих су 16 бројева фотокопије. У октобру 2008. године у Народној библиотеци Србије завршена је израда диги-

талне верзије свих 153 броја, која је представљена на изложби, а убудуће заинтересованим корисницима биће доступна на web site-у ЈУ Градска библиотека и читаоница Херцег-Нови¹⁷. *Бока* представља још један наслов придружен дигиталној колекцији завичајне периодике Херцеговске библиотеке, која до сада садржи преко 20000 страница текста.

Посебан сегмент изложбе јесте свеобухватан приказ садржаја Листа на 14 модерно дизајнираних ролап паноа. Лист садржи око 4000 текстова из различитих области: политика, међународни односи, привреда, општинска управа, књижевност, култура... па избор најинтересантнијих тема није био нимало лак посао. За илустровање садржаја коришћени су фото прилози, углавном из других наслова завичајне периодике. Аутор изложбе је Невенка Митровић, библиотекар, а ликовни уредник изложбе и Каталога Воислав Булатовић, новинар, по мишљењу многих, мајстор дизајна и добитник неколико престижних међународних награда за дизајн. С обзиром на специфичност материјала и тему изложбе, дугогодишње новинарско искуство Воислава Булатовића, свакако је било веома драгоцјено, а ликовно рјешење изложби је дало посебан квалитет.

Представљање завичајних библиотечких фондова и легата увијек има за циљ да скрене пажње јавности на овај веома значајан сегмент културне баштине, да укаже на потребу комплетирања фондова, предузимања мјера заштите и финансирања веома дуготрајног и скупог конзерваторско-рестаураторског третмана, а у циљу популаризовања и доступности свим корисницима, посредством интернета, да афирмише дигитализацију, као савремени модус превођења конвенционалне форме библиотечког материјала у електронску.

ЛИТЕРАТУРА:

Пет векова српског штампарства 1494-1994, Српска академија наука и уметности; Матица српска; Народна библиотека Србије, Београд, 1994.

Мартиновић, Нико С., Штампарија Франћеска Андреоле, Историјски записи, Цетиње, књ. 10, св. 2/1954.

Мартиновић, Душан Ј., Црна Гора у Гутемберговој галаксији, Црногорска академија наука и умјетности, Подгорица, 1994.

Милош, Милошевић, Андрија Палташић Которанин, Матица Црногорска, Цетиње; „Андрија Палташић, Котор, 1994.

Гоцини, Ђовани, Историја новинарства, Клио, Београд, 2001.

Бока: велики илустровани календар, Котор, 1913.

¹⁷ www.bibliotekaherceg-novi.org.rs

Миљанић, Михаило П., Црногорски љекари до 1918, ИВПЕ, Цетиње, 2006.

Мирко Комненовић, Игњатије Злоковић, Бока: зброник радова из науке, културе и умјетности, Херцег-Нови, 13-14/1982.

Мартиновић, Нико С., Развитак штампе и штампарства у Црној Гори 1493-1945, Југословенски институт за новинарство, Београд, 1965.

Лукетић, Мирослав, Периодика Боке Которске 1844-1984, Бока: зборник радова из науке, културе и умјетности, Херцег-Нови 15-16, 1984.

Митровић, Јеремија Д., Грађа за историју и библиографију српске периодике до 1920. године, Историјски институт, Просвета, Београд, 1984.

Лукетић, Мирослав; Вукмировић, Олага-Цана, Серијске публикације: 1835-1984, Том II, књ. I, Цетиње, 1985.

Nevenka Mitrović

**BOKA: THE HERALD FOR GENERAL INTERESTS
OF THE BOKA PEOPLE, KOTOR, 1908/1909
(On the occasion of the hundredth anniversary
of the first issue of the Paper)**

Summary

On 23 January 2008 it was the 100 anniversary of the first issue of a newspaper in the Boka Kotorska Bay published under the name Boka: The Herald for General Interests of the Boka People.

The Paper was first published on 23 January 1908, and continued to be published up to number 52, once a week (on Thursdays), and thereafter, twice a week (on Wednesdays and Saturdays). It ceased to be published on 30 December 1909 by the publishing of the issue number 153. Cyrillic and Latin script were equally represented. Although it was published in over a thousand number of copies, distributed in foreign countries, even overseas, so far as we know, only a small number of copies has been preserved to the present day, so that it will be classified in the category of rarity.

The first publisher of the Paper was Dr. Filip Lazarević (1877-1960), physician, zealous worker in the domain of culture and business, politician from a distinguished family of village heads and governors, who together with several reputable persons from Boka was the founder of: Serbian Boka Savings-Bank (1905), The First Boka Industry of Clay Products (1905), The Shipping Company Boka (1906), Boka Printing-Work (1907) and initiator of the Paper Boka: The Herald for General Interests of the Boka People (1908).

The first editor-in-chief was Dr. Rudolf Sardelić (1876-1954), lawyer of Kotor and Herceg-Novı, state adviser in Belgrade and one of the most active members of the Movement for the economic revival of the Boka Kotorska Bay. Dr. Rudolf Sardelić carried on the editorial work of the Paper till June 1909 that is conclusive with number 98.

From number 99 the editorial task was taken over by the Serbian National Organization in Boka. Dusan Vukasović, bookseller in Kotor, supporter of the economic revival of Boka and member of the Serbian National Organization in the Boka Kotorska Bay, was appointed publisher and editor-in-chief and continued editing the Paper conclusive with the last copy number 153.

The existence of the paper Boka: The Herald for General Interests of the Boka People should necessarily be regarded in the context of: historic, political and social circumstances in the Boka Kotorska Bay in the second half of the 19th and the early 20th century. Austria on its entire territory applied censure in journalism in order to impose its influence on the forming of public opinion as much as possible. In the 21st copy of Boka a text was prohibited, and for the copy number 51 a special edition was published. The editing of the Paper was carried on with the aim to find the best way in representing: economy, politics and national craving of the people. Considering the Paper as a whole, in spite of some undisputable deficiencies, one can hardly accept the objection that it was loyal to the regime.

The paper meticulously covered all events in Boka, and informed its readers very objectively about the events outside of Boka, within several regular and a couple of occasional columns: Editorial, Feuilleton, Municipal Self-Government, Economy, Education, Political Review, Reporters Stories, Home News, Miscellaneous News, Our Telegrams, while the last pages were reserved for notices and advertisements. Regarding the conception, it did not differ very much from the papers published in the surrounding areas.

In spite of hard conditions (Austrian authorities), the Paper fulfilled its function of informing and forming public opinion in the Boka Kotorska Bay in the early 20th century, which certainly was its objective. Besides, it is an unavoidable source for the researchers of: political, governmental, economic, educational and cultural life, church history, and also for the researchers of family chronicles.